

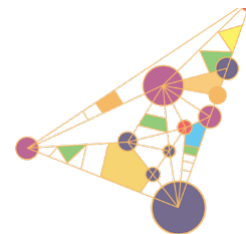
XXIII INCOSAI 2019

25 – 27. 9. 2019.

Moskovska deklaracija

Moskva
Septembar 2019.

UVOD

U skladu s misijom INTOSAI usmjerenoj ka kontinuiranom napretku revizije javnog sektora i izgradnji kapaciteta vrhovnih revizionih institucija (VRI), XXIII Kongres INTOSAI (INCOSAI) se oslanja na ranije diskusije i nastoji osigurati kontinuirani značaj VRI kao institucija od velike vrijednosti za društvo.

XXIII INCOSAI je bio posvećen diskusiji o tome kako svaka VRI na nivou države može svoje djelovanje povezati s trendovima u reviziji javnog sektora i tehnološkim napretkom da bi zadržale relevantnost svog rada, odgovorile na potrebe dionika (aktera) i osigurale dodatnu vrijednost pružajući nezavisni vanjski nadzor u pogledu ostvarivanja na nivou svake zemlje dogovorenih ciljeva, uključujući i Ciljeve održivog razvoja (SDG).

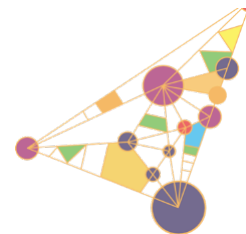
Deklaracijom se ističu glavni zaključci XXIII INCOSAI-ja te ključna područja u kojima u INTOSAI-ju može biti ostvaren napredak.

Da bi osigurali vrijednosti i prednosti, VRI i INTOSAI trebaju biti u stanju primjenjivati nove pristupe i iskoristiti prilike da se suoče sa i adresiraju tekuće izazove. VRI trebaju odgovarati na kontinuirane promjene u domeni javnog upravljanja i na takav način odgovoriti na tekuće izazove u zemljama pojedinačno i na globalnom planu.

Osnovne promjene u reviziji javnog sektora i javnih politika širom svijeta stvorile su novo okruženje i nova očekivanja koja se postavljaju pred VRI. Nedavne promjene u okruženju u kojem djeluju VRI uključuju: (a) usvajanje Agende 2030 za održivi razvoj (2030 Agenda) te Ciljeva održivog razvoja od strane svih zemalja članica Ujedinjenih naroda; (b) revolucija podataka; (c) usvajanje INTOSAI okvira profesionalnih objava (IFPP) i (d) očekivanja i obaveze koje proizlaze iz ISSAI-P 12: *Vrijednosti i koristi VRI – pokretanje promjena u životima građana*. Savremene okolnosti pozivaju na kvalitet revizionog rada, nove revizije pristupe te zahtijevati od VRI da dodatno promisle/revidiraju svoju ulogu u procesima odgovornosti u javnom sektoru.

Iako se VRI razlikuju u smislu kapaciteta, konteksta i mandata, sve se suočavaju sa sličnim izazovima. Kako odgovoriti na javne zahtjeve za efektivnim i efikasnim upravljanjem javnim resursima? Kako izaći nakraj sa složenostima u javnom sektoru neophodnim da bi se postigli ciljevi konkretne zemlje, ciljevi programa, politika i strategija? Kako VRI i INTOSAI mogu odgovoriti na promjene koje je donijela revolucija i digitalizacija podataka?

Sve brže, kontinuirano akumulisanje podataka i sve brže promjene i razvoj u tehnologiji i komunikacijama služe istovremeno kao izazov, ali i kao prilika da se unaprijedi kvalitet revizije javnog sektora, izgradi njena efikasnost, podrži njena strateška usmjerenost te se tako poveća vrijednost koju VRI predstavljaju za dionike (relevantne aktere) i unapređenje povjerenja u javne institucije širom svijeta.

Ne postoji zajednički recept koji bi slijedile VRI da bi bile agilne, efektivne, relevantne i nezavisne institucije od značajne vrijednosti. VRI će nastaviti provoditi finansijske, revizije usklađenosti i revizije učinka u skladu sa svojim zvaničnim mandatima. VRI provode svoje revizionarne aktivnosti koje su konzistentne s njihovim zvaničnim mandatima i očekivanjima relevantnih aktera. Bez obzira na to, INTOSAI može podržati moguće pravce na koje bi se VRI mogle fokusirati u skladu sa svojim mandatima i kontekstima u kojima djeluju.

INTOSAI posjeduje kvalitetna radna tijela i inicijative koje omogućuju INTOSAI-ju da adresira tekuće izazove i prilike. Ovi radni procesi i pravci bit će integralnim dijelom INTOSAI-jevih zadaća, prioriteta i planova u budućnosti.

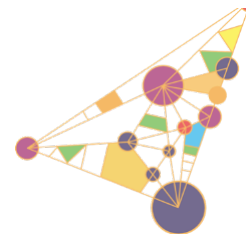
Članice Međunarodne organizacije vrhovnih revizionarnih institucija (INTOSAI), koje su se susrele u Moskvi, od 25. do 27. septembra 2019.,

- uzimajući k znanju Razvojnu agendu 2030 koju je usvojila Opća skupština Ujedinjenih naroda, 25. septembra 2015, kao i rezoluciju Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/69/228 „Promovisanje i poticanje efikasnosti, odgovornosti, efektivnosti i transparentnosti u javnoj upravi kroz jačanje vrhovnih revizionarnih institucija“,
- potvrđujući svoju predanost da kroz revizije daju značajan, nezavisan doprinos Agendi 2030 za održivi razvoj kako je to predviđeno Deklaracijom iz Abu Dabija,
- prepoznajući nezavisnost VRI kao temeljni preduslov za efektivan doprinos odgovornosti, transparentnosti, dobrom upravljanju, kvalitetnom korištenju javnih sredstava te, u konačnici, vrijednostima i koristima VRI u skladu s ISSAI-P 12 i Strateškom planu INTOSAI za period 2017-2022.,
- primjenjujući INTOSAI-jev okvir profesionalnih objava,

izjavljuju da buduća usmjerenja revizije javnog sektora zavise od posvećenosti VRI i INTOSAI-ja:

- I osiguravanju nezavisnog vanjskog nadzora nad postizanjem ciljeva dogovorenih na nivou konkretne zemlje, uključujući i one povezane s SDG-ovima;
- II efektivnom odgovoru na prilike koje nudi tehnološki napredak;
- III unapređenju učinka VRI na rukovodnu odgovornost i transparentnost u javnom sektoru, dogovorile su se o sljedećem¹.

¹ Detalji o budućim usmjerenjima (pravcima) u reviziji javnog sektora daju se u Prilogu Moskovskoj deklaraciji

OSIGURAVANJE NEZAVISNOG NADZORA NAD POSTIZANJEM CILJEVA DOGOVORENIH NA NIVOU KONKRETNE ZEMLJE, UKLUČUJUĆI I ONE POVEZANE SA SDG-OVIMA

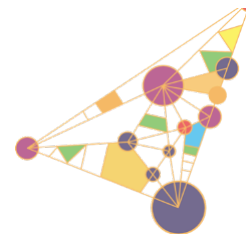
1. VRI se potiču da doprinose efektivnijoj, transparentnijoj i informativnijoj odgovornosti usmjerenoj na realizaciju ciljeva, imajući na umu kompleksnost nastojanja javnog sektora potrebnu da bi se podržalo postizanje pojedinačnih prioriteta svake zemlje te SDG-ova.
2. VRI se potiču na razvijanje strateškog pristupa reviziji javnog sektora da bi se podržalo postizanje pojedinačnih prioriteta svake zemlje te SDG-ova.
3. VRI mogu unaprijediti vrijednost revizije javnog sektora kroz pružanje savjeta na osnovu svojih revizija o važnim i strateškim pitanjima parlamentima, vladama i javnoj upravi.

EFEKTIVNO ODGOVARANJE NA PRILIKE KOJE NOSI TEHNOLOŠKI NAPREDAK

4. VRI bi trebale promovisati princip dostupnosti i otvorenosti podataka, izvornih kodova i algoritama.
5. VRI bi trebale nastojati na kvalitetniji način koristiti analitiku podataka u revizijama, uključujući prilagođavanje strategija poput planiranja takvih revizija, izgradnje iskusnih timova za analizu podataka te uvođenja novih tehnika u prakse revizije javnog sektora.

UNAPREĐENJE UTJECAJA VRI

6. VRI trebaju razvijati i poticati eksperimentalni način razmišljanja da bi intenzivirale inovacije i razvoj.
7. VRI mogu proširiti fokus na (a) identifikovanje rizičnih područja od značaja kako za konkretnu zemlju tako i na međunarodnom planu te podižući svijest o rizicima; (b) potrebu za upravljanjem sistemskim rizicima u javnom sektoru.
8. VRI se potiču da 'odgajaju' revizore za budućnost koji mogu koristiti analitiku podataka, alate koje nudi vještačka inteligencija te napredne kvalitativne metode, koji su u stanju unapređivati inovacije; te djelovati kao strateški igrači, oni koji razmjenjuju znanja i produciraju projekcije.
9. VRI trebaju razmotriti iznalaženje novih načina za adresiranje pitanja inkluzivnosti pri provođenju revizija kao ključnog dijela Agende 2030, odnosno njenog principa „ne ostaviti nikoga da zaostaje“ te drugih razvojnih agendi.

10. VRI mogu povećati svoj pozitivni utjecaj kroz uspostavu produktivne interakcije s klijentima/revidiranim tijelima te unapređenje saradnje i komunikacije s akademskom zajednicom i javnošću općenito.

Postizanje ove vizije zahtijeva posvećenost svake pojedinačne VRI kao i zajednička nastojanja VRI u svim tijelima INTOSAI-ja poput Odbora za ciljeve, radnih tijela, regionalnih organizacija, IDI-ja, Međunarodnog žurnala za reviziju javnog sektora, Generalnog sekretarijata. Multilateralna i bilateralna saradnja među VRI-jima će i dalje imati posebno važnu ulogu u pružanju pomoći VRI-jima da zadrže vlastitu relevantnost.

PRILOG: RAZMATRANJA BUDUĆIH PRAVACA U REVIZIJI JAVNOG SEKTORA

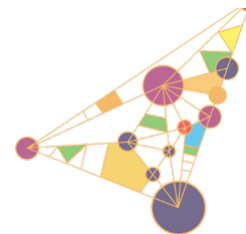
OSIGURAVANJE NEZAVISNOG NADZORA NAD POSTIZANJEM CILJEVA DOGOVORENIH NA NIVOU KONKRETNE ZEMLJE, UKLJUČUJUĆI I ONE POVEZANE SA SDG-OVIMA

1. VRI se potiču da doprinose efektivnijoj, transparentnijoj i informativnijoj odgovornosti usmjerenoj na realizaciju ciljeva, imajući na umu kompleksnost nastojanja javnog sektora potrebnu da bi se podržalo postizanje pojedinačnih prioriteta svake zemlje te SDG-ova.

Ključne izjave

- Novi globalni i pojedinačni ciljevi zemalja zahtijevaju primjenu na učinku zasnovanog i ka rezultatima orijentisanog upravljanja u javnom sektoru da bi se vlade držale odgovornima spram parlamenta i javnosti.
- VRI se potiču na promovisanje odgovornosti koja se zasniva na profesionalnoj odgovornosti, povjerenju i izbalansiranom pristupu procjeni učinka. Odgovornost usmjerenu na ishode je teže 'zahvatiti' – opisati i procijeniti, a brojni rukovodioci u javnom sektoru još uvijek stječu vještine budžetiranja, koje se zasniva na učinku, te utvrđivanja nefinansijskih ciljeva i ishoda učinka.
- VRI će trebati posebnu pažnju posvetiti povezivanju mjera učinka s kompleksnim ishodima.
- Tamo gdje je to relevantno, VRI bi se mogle fokusirati na procjenu kompleksnih ishoda i utjecaja pri revizijama pojedinačnih programa ili javnih tijela.
- U skladu s pristupom reviziji na osnovama principa 'cjelovitosti javne uprave' ('cijela vlada' – 'whole-of-government')², VRI mogu pomoći da se 'osvijetle' nastojanja različitih nivoa

² Pojam 'whole-of-government' podrazumijeva, između ostalog, integrisanu međusektorsku saradnju uz optimalno korištenje raspoloživih resursa i instrumenata da bi se prevazišla fragmentiranost javnog sektora i izolovano djelovanje (op. prev.).

vlasti kako bi ova nastojanja bila usklađena s ključnim indikatorima (lokalnim, regionalnim i indikatorima za zemlje koji se odnose na SDG-ove).

2. VRI se potiču na razvijanje strateškog pristupa reviziji javnog sektora kako bi se podržalo postizanje pojedinačnih prioriteta svake zemlje te SDG-ova.

Ključne izjave

- INTOSAI ima za cilj podržati VRI kako bi one dale odlučujući doprinos uspjehu Agende 2030 te time pomogle da dođe do promjene u životima građana u skladu s ISSAI-P 12.
- Ciljevi svake zemlje, pa tako i SDG-ovi teško da se mogu postići bez zajedničkih nastojanja koja zahvaćaju javna tijela, različiti nivoi vlasti i društvo.

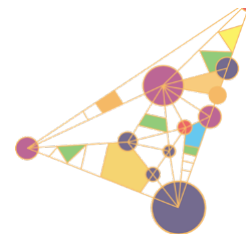
VRI se potiču da razmotre svoju ulogu kao institucija koje osiguravaju strateški doprinos upravljanju, zadržavajući pri tome svoju nezavisnost. Njihova nezavisnost, jedinstvena mogućnost uvida u budžetski ciklus te akumulirano znanje mogu doprinijeti postizanju dugoročnih ciljeva svake zemlje.

- Sve VRI, u okviru svojih mandata, trebale bi doprinijeti postizanju ciljeva zemalja kroz dalji razvoj strateškog pristupa reviziji što, između ostalog, implicira: (1) provođenje revizija na koordiniran način, povezanih s procjenom sposobnosti – mogućnosti vlada da ove ciljeve postignu; (2) procjenu zrelosti sistema, kojom se naglašava strateško upravljanje – utvrđivanje ciljeva, usklađivanje strategija s ciljevima zemlje te osiguravanje povratnih informacija i odgovarajućih kontrola.
- VRI trebaju procjenjivati koordinaciju kroz različite nivoe javnog sektora kako bi procjenjivale sinergijsko djelovanje javnih programa, politika i strategija. Ukoliko njihov zakonski mandat i kontekst to dopuštaju, VRI su u primjerenom položaju da procijene koherentnost politika i koncentrišu se na pitanja od multisektorskog značaja te perspektivu 'cjelovitosti javne uprave'.

3. VRI mogu unaprijediti vrijednost revizije javnog sektora kroz pružanje savjeta na osnovu svojih revizija o važnim i strateškim pitanjima parlamentima, vladama i javnoj upravi.

Ključne izjave

- Kroz svoje preporuke, VRI mogu ispuniti svoju savjetodavnu ulogu bez da kompromituju svoju nezavisnost, odnosno bez da se uključuju u upravljanje ili poslovanje revidiranog tijela (klijenta).
- Savjetodavne aktivnosti VRI mogu se realizovati na način da se slijedi eho Pekinške deklaracije dok se jačaju i promiču principi Limske i Meksičke deklaracije (ISSAI-P 1, ISSAI-P 10).

- VRI moraju zaštititi svoju nezavisnost i stajalište izbjegavanjem uplitanja u procese donošenja odluka i politika kao i u upravljačke funkcije u javnom sektoru, ali mogu stvarati dodanu vrijednost adresiranjem strateških, kompleksnih i osjetljivih tema kroz davanje preporuka.
- Pružanje savjeta bi se trebalo zasnivati na dokazima i revizionim preporukama te na pozicijama VRI kao nezavisnih institucija, jedinstvenom akumulisanom znanju i profesionalnoj prosudbi.
- Nerevizioni proizvodi VRI mogli bi povećati vrijednost VRI u promociji dobrog upravljanja kroz diseminaciju ekspertize i primjera najbolje prakse.

EFEKTIVNO ODGOVARANJE NA PRILIKE KOJE NOSI TEHNOLOŠKI NAPREDAK

4. VRI bi trebale promovisati princip dostupnosti i otvorenosti podataka, izvornih kodova i algoritama.

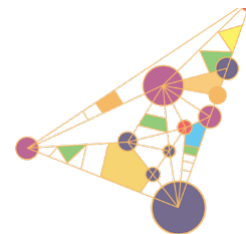
Ključne izjave

- Sve veća količina podataka koju generiše javna uprava dostupna je u otvorenim formatima. Time se stvara novo informaciono okruženje za sve, te se može doprinijeti većoj transparentnosti, kao i podržati odgovornost javnog sektora.
- VRI bi trebale igrati ključnu ulogu u informisanju i usmjeravanju javnog sektora po pitanju prednosti i koristi od otvorenosti javnih podataka. VRI mogu promovisati princip dostupnosti i otvorenosti podataka koje proizvodi javni sektor ukoliko to nije onemogućeno zakonima koji regulišu povjerljivost ili brigom u pogledu zaštite privatnosti.
- VRI mogu promovisati otvorenost i sisteme automatizovanog donošenja odluka koje koristi javni sektor na osnovu principa otvorenog koda i otvorenih podataka.
- VRI trebaju moderirati diskusiju vezanu za objavljivanje rezultata VRI u formi otvorenih podataka, gdje je to primjereno.

5. VRI bi trebale nastojati na kvalitetniji način koristiti analitiku podataka u revizijama, uključujući prilagođavanje strategija poput planiranja takvih revizija, izgradnje iskusnih timova za analizu podataka te uvođenja novih tehnika u prakse revizije javnog sektora.

Ključne izjave

- Korištenje analitike podataka u VRI-jima predstavlja nužnu inovaciju koja čini podatke resursom za promociju efikasnosti, odgovornosti, efektivnosti i transparentnosti javne uprave.

- Jedinstvena pozicija VRI unutar javnog sektora omogućuje im prikupljanje velikih količina podataka od revidiranih tijela. Primjena analitičkih tehnika na tzv. 'Big Data'³ kroz cijeli proces revizije omogućava VRI-jima da:
 - Sintetizuju podatke od različitih odjela, područja, nivoa vlasti i regija, što omogućuje sintezu prikupljenih podataka kako bi se iznalazila rješenja za probleme iz aspekta 'cjelovitosti javnog sektora';
 - Kombinuju pristupe prikupljanju podataka na licu mjesta, na daljinu te mješovite pristupe kako bi osigurale redovito ažuriranje podataka i omogućilo praćenje općih pitanja i glavnih područja rizika u stvarnom vremenu.

VRI mogu imati koristi od provođenja analitičkih istraživanja 'Big Data' u preliminarnim stadijima revizija. Time se skraćuje vrijeme provedeno u radu na terenu i omogućuje redovno praćenje – tzv. 'follow-up' aktivnosti.

- VRI mogu imati koristi od širenja istraživanja i unapređivanja vlastitog metodološkog rada kako bi se primjenjivale razumne i odgovarajuće metode istraživanja. VRI također mogu u provođenje kooperativnih istraživanja uključivati i akademske institucije.
- Jačanjem saradnje među VRI-jima i relevantnim međunarodnim organizacijama, INTOSAI može sumirati iskustva i znanja u domeni 'Big Data' revizija, izgrađivati relevantne smjernice i izvještaje o istraživanjima te poticati VRI da izgrađuju vlastite kapacitete za 'Big Data' revizije.

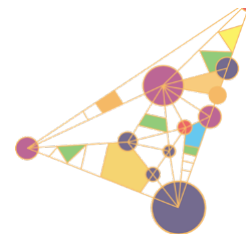
UNAPREĐENJE UTJECAJA VRI

6. VRI trebaju razvijati i poticati eksperimentalni način razmišljanja kako bi intenzivirale inovacije i razvoj.

Ključne izjave

- Kako bi prednjačile primjerom, VRI trebaju unaprijediti vlastite eksperimentalne i inovacijske kapacitete, npr. kroz uključivanje faza učenja, testiranja i evaluacije u određene dijelove svoga rada. Eksperimentalni pristupi u VRI mogu ubrzati učenje i izgraditi kapacitete kroz sistematsko utvrđivanje i testiranje pretpostavki te identifikovanje jazova/nedostataka u znanju.

³ 'Big Data' – tzv. 'veliki podaci' – koncept se odnosi na masivnost podataka – radi se o količini, ali i o vrsti (tekstovi, brojke, slike, pokretne slike, itd.) i brzini priliva novih podataka, odnosno radi se o masi 'svega i svačega' - (variety) što se brzo 'množi' (velocity) i time stvara ogromni volumen (op. prev.)

- VRI mogu podržati efikasnije korištenje eksperimentalnog znanja u društvu te temeljitije inkorporiranje eksperimentalnog pristupa u programe, strategije i politike javnog sektora.
- Eksperimentalni pristup u javnim politikama ima za cilj iznalaženje inovativnih načina za osiguravanje rezultata. Za adresiranje složenih pitanja i osiguravanje boljih rezultata, VRI mogu podržati eksperimentalne pristupe. Iznalaženje rješenja koja zaista djeluju, te onoga što ne djeluje u javnim politikama služi kao činjenična osnova za razumijevanje efektivnosti intervencija.

7. VRI mogu proširiti fokus na (a) identifikovanje rizičnih područja od značaja kako za konkretnu zemlju tako i na međunarodnom planu te podižući svijest o rizicima; (b) potrebu za upravljanjem sistemskim rizicima u javnom sektoru.

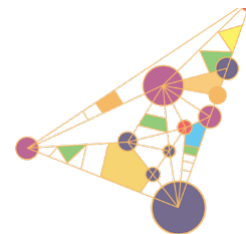
Ključne izjave

- VRI se potiču da zauzmu stajalište na visokom nivou o ciljevima vlade (javnog sektora), identifikuju značajne i sistemske rizike spram ostvarenja rezultata te osiguravaju preporuke o tome koji rizici mogu biti ublaženi.
- VRI mogu razmotriti uspostavu skupina zaduženih za projekcije te početi izradu proizvoda koji sadrže i takvu projekcijsku perspektivu kako bi se objedinile analize revizionih i nerevizionih aktivnosti.
- VRI trebaju nastaviti svoje odluke zasnovati na programima procjene rizika osmišljenim da predviđaju revizionu rizike i izbjegnu odbacivanje relevantnih predmeta revizije koji bi trebali biti uključeni u planove revizije.
- Upravljanje rizicima bi trebalo postati redovna upravljačka praksa VRI-ja.

8. VRI se potiču da 'odgajaju' revizore za budućnost koji mogu koristiti analitiku podataka, alate koje nudi vještačka inteligencija te napredne kvalitativne metode, koji su u stanju unapređivati inovacije; te djelovati kao strateški igrači, oni koji razmjenjuju znanja i produciraju projekcije.

Ključne izjave

- Osigurati profesionalizaciju vlastitog osoblja predstavlja ključni cilj. Kompetencije i vještine revizora predstavljaju glavni adut VRI-ja.
- Promjene u revizionom okruženju i očekivanjima relevantnih aktera oblikuju nove, ali i postojeće uslove u pogledu setova vještina koje trebaju posjedovati revizori VRI:

- strateško razmišljanje – analiza izvedivosti, hipotetički zasnovano razmišljanje, identifikovanje uzročno-posljedičnih veza; orijentisanost ka ciljevima, projiciranje (predviđanje), strateško planiranje; sistemsko razmišljanje, prioritizacija;
 - vještine analize podataka – rad sa setovima podataka (data sets) i bazama podataka, vizualizacija podataka te prezentacija kompleksnih podataka;
 - tzv. 'soft skills' – vještine djelatne komunikacije, emocionalna inteligencija, izgradnja i održavanje povjerenja na osnovu profesionalizma, liderstva, sposobnosti izgradnje konsenzusa.
- Kako bi ojačale analitičke potencijale, VRI mogu uspostaviti analitičke jedinice kojima se delegiraju konkretni problemi (npr. razumijevanje rizika i upravljanja rizicima, evaluacija programa, itd.).

9. VRI trebaju razmotriti iznalaženje novih načina za adresiranje pitanja inkluzivnosti pri provođenju revizija kao ključnog dijela Agende 2030, odnosno njenog principa „ne ostaviti nikoga da zaostaje“ te drugih razvojnih agendi.

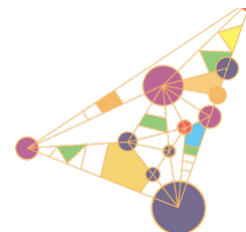
Ključne izjave

- VRI mogu imati koristi od posjedovanja vlastitih ekspertnih znanja o pitanjima od multisektorskog značaja te doprinijeti dobrom upravljanju i inkluzivnosti politika na društveno značajnim, a sa SDG-ovima povezanim područjima (okoliš, obrazovanje, zdravstvena zaštita, rodna ravnopravnost, itd.).
- VRI mogu doprinijeti principu „ne ostaviti nikoga da zaostaje“ kroz revidiranje tema vezanih za rodnu ravnopravnost i inkluzivnost. U revidiranju rodni pitanja i inkluzivnosti, ključno je postići dogovor o značenju ovih pojmova u kontekstu svake zemlje pojedinačno i pojasniti implikacije koje oni imaju na provođenje Agende 2030 i SDG-ova.

VRI mogu ocjenjivati pripremljenost statističkih sistema zemalja za praćenje ciljeva utvrđenih za svaku zemlju te provođenje SDG-ova provođenjem revizija informacija koji se odnose na učinak u toj domeni.

- VRI mogu razmotriti procjenjivanje inkluzije dok ispituju pripremljenost provedbenih (implementacionih) mehanizama svoje zemlje, ciljeva koje su utvrdile vlade (javni sektor), informacija o učinku te provođenju konkretnih SDG-ova i ciljeva dogovorenih za konkretnu zemlju.

10. VRI mogu povećati svoj pozitivni utjecaj kroz uspostavu produktivne interakcije s klijentima/revidiranim tijelima te unapređenje saradnje i komunikacije s akademskom zajednicom i javnošću općenito.

Ključne izjave

- Interakcija s klijentima (revidiranim tijelima) ključna je kako bi se objasnile i pobliže pojasnile preporuke VRI te olakšala njihova realizacija.
- VRI mogu imati koristi od djelotvorne komunikacije između VRI i relevantnih aktera (dionika) kojom se unapređuje sposobnost VRI da identifikuje i analizira pitanja od interesa za konkretnu zemlju, a za potrebe informisanog donošenja odluka o programima, projektima ili aktivnostima.
- VRI mogu unaprijediti svoju komunikaciju sa ekspertskom i akademskom zajednicom – koji predstavljaju vrijedan izvor relevantnih informacija i činjenično (na dokazima) zasnovane analize. VRI bi trebale u kontinuitetu nastojati dodatno razvijati svoje metodološke pristupe i tehnike.
- VRI također mogu imati koristi od angažmana građana kroz tzv. 'crowdsourcing' – (osiguravanje nečega iz mnoštva, op. prev.), 'data science meetups' – sastancima/događanjima i takmičenjima vezanim za nauku o podacima, itd. Alati za angažman javnosti katalizuju inspiraciju u javnosti, povećavaju povjerenje javnosti te omogućuju uzajamno koncentrisanje napora, a potiču i iznalaženje inovativnih rješenja za izazove u javnoj domeni.